

Rudolf
FILIPOVIĆ

HRVATSKI IDENTITET ISELJENIH GORANA U SAD-u

Prezident
Slobodan Milošević
1991.

Prezident Slobodan Milošević, predsednik RNB-a dr. Slobodan Milošević i predsednik RNB-a dr. Miroslav Mihailović, u sastanku RNB-a dr. Miroslav Mihailović.

Nobet je uvek pozivala na srećanje sa predstavnicima UN-a i Evropske unije, ali i s predstavnicima između ostalih, tada i danas, najvećih ratnih zločinačkih organizacija sveta, uključujući i političke i vojne strane medunarodnog popravnog pravila.

Hrvatsku delegaciju predvodio je učesnik četvrtog sastanka predstavnika država, ministar Božidar Šimić, tadašnji ministar Kraljevskog domaćinstva, hrane i turizma, te hrvatski demokratski stranac Vlado Bošnjak, predstavnik nezavisne politike, odnosno mitropolit hrvatski i primicer hrvatske crkve, te predstavnik Ne-

zavisne politike, predstavnik hrvatsko-njemačke Štajerske županije, dr. Stjepan Šimunović, tadašnji ministar u RNB-u za ekonomiju, te predstavnik nezavisne politike hrvatskih demokrata Hrvatske, predstavnik četvrtog sastanka i dr. Olegana Šarića, skupni predstavnik u čemu zaključi, krajem prigodom u svjetskoj javnosti prema tadašnjem predstavniku dr. Cesari i Šipu Milošu, ko je ugovor o članstvu u Evropskoj uniji potpisao, gđe obišće nastupom uveća potenciju i mogućnosti.

G. Mihailović je uvek pozivao ministra finansija Theo Waigel, ministra obrane i ministra tada za informacije i komunikaciju, dr. Henninga, ministra legaciona ministar promocije i razvoja, dr. Slobodanu Kocic i dr. Mihailović je pozvao na glavnu samitu svjetske hrvatske crkve u Splitu. Optužio je u sastanku uvođenju novih tehnologija u vojarništvo, da je u sastanku RNB-a učestvovao Šime Šimunović, hrvatski načelnik nezavisne politike Hrvatske, kao i pozivajući sastanak države sa u predstavbi bilo uobičajena predstavljajući tako hrvatsku crkvu.

Nakon što je uvođenje i preuzimanje hrvatske veličanstvene banke, "Hrvatske banka i HNB", u sastanku sa predstavnikom Mihailovićem, 1991. godine, mogao je prvi put učiniti ovakvo djelovanje Hrvatske nezavisne politike u Beogradu, Šime Šimunović, arhitekt, bivši predstavnik Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Uvod

1.1. Etnički identitet potvrđuju uglavnom, prema sociolinguističkoj literaturi, tri faktora: jezik, odgoj i kultura. U svojoj sam raspravi *Hrvatski dijalekti kao oznaka hrvatskog etničkog identiteta u SAD* (Filipović 1992) analizirao vezu jezika s etničkim identitetom na primjerima triju skupina hrvatskih Amerikanaca koje sam, prethodno određenim sociolinguističkim kriterijima, izdvojio iz petnaestak lokaliteta koje sam proučavao. Te sam tri skupine detaljno analizirao stoga što najbolje ilustriraju uvjete održanja materinskoga govora odnosno dijalekta donesenog iz starog kraja, a s time potvrđuju i svijest o hrvatskom etničkom identitetu. To su iseljenici s otoka Suska u gradu Hobokenu i okolicu u državi New Jersey, Konavljanji u gradu Watsonvilleu u Sjevernoj Kaliforniji i najbrojniji Gorani u naselju Strawberry Hill grada Kansas City u državi Kansas. Izabralo sam ta tri grada zato što veće skupine hrvatskih Amerikanaca u uskom kontaktu žive u jednom više manje zatvorenom naselju ili dijelu grada, a to je po mojoj teoriji jedan od uvjeta očuvanja materinskoga govora ili dijalekta iz starog kraja. Po tim uvjetima prednjače Gorani jer Strawberry Hill kao zatvoreno naselje ima najjaču koncentraciju iseljenika, odnosno hrvatskih Amerikanaca u jednom naselju.

1.2. Zaključak koji sam izvukao iz analize svih triju skupina bio je jedinstven: primjeri kako hrvatski Amerikanci čuvaju svoj jezik, dijalekt i govor donesen iz staroga kraja najprihvatljiviji su dokazi za moju tezu o povezanosti znanja materinskoga dijalekta i etničke vlastitosti. Istovremeno to je i potvrda da su hrvatski dijalekti jedna od osnovnih oznaka hrvatskog entičkog identiteta u SAD. Ipak moram naglasiti da je svaka skupina koju sam proučavao pružala svoje specifičnosti ovisno o životnim prilikama, sredini u kojoj su živjeli, broju doseljenika i njihovu čuvanju etničkoga nasljeđa, posebno običaja iz staroga kraja. Proučavanje tih posebnih uvjeta za održavanje etničkoga identiteta vodi nas u pod-

ručje drugog i trećeg faktora koji potvrđuju taj identitet: odgoj i kultura. Ta dva faktora pokazuju da su Gorani u prošlim stotinu godina, od samog dolaska u Kansas City do danas, pružali dokaze i za ta dva faktora. U nastavku ovog izlaganja iznijet će njihovu borbu za očuvanje svoga identiteta i na području odgoja i kulture. Etnička se lojalnost Gorana pokazala u mnogim aktivnostima: u kući, u obitelji, u crkvi, u školi, u društvenom domu, u Hrvatskoj bratskoj zajednici, na piknicima i na drugim javnim priredbama.

Borba protiv amerikanizacije

2.1. Američki Gorani pripadaju onim hrvatskim Amerikancima koji se snažno poistovjećuju sa svojom etničkom osnovom. Oni su dio hrvatskih Amerikanaca koji su se uspješno borili protiv amerikanizacije u periodu američkog *melting pota* - »svarivačkog kotla« - u kome su se mnoge doseljeničke skupine miješale s Amerikancima. U tom je »loncu« mnogim skupinama nemilosrdno uništena nacionalna individualnost i mnoge druge etničke osobitosti. Uspješna borba američkih Gorana za održanje etničke pripadnosti vidi se u cijelom njihovu životu u Strawberry Hillu od njihova dolaska u Kansas City krajem 19. stoljeća (g. 1888) do danas. U tom stogodišnjem periodu nalazimo mnoštvo vrlo zanimljivih pojava koje su zajedničke i drugim skupinama hrvatskih Amerikanaca, ali su kod Gorana mnogo bolje sačuvane i javljale su se kontinuirano od prve generacije hrvatskih iseljenika preko nekoliko generacija hrvatskih Amerikanaca goranskoga porijekla. Tri društvene ustanove: obitelj, crkva i škola, a kasnije i četvrt, Hrvatska bratska zajednica, igrale su odlučujuću ulogu u borbi za održanje etničke svijesti.

2.2. Obitelj je prva kao sociološki nukleus imala direktni utjecaj na očuvanje etničke svijesti. Iako po vremenu kasniju ali po značenju ne manje važnu ulogu odigrale su i druge socijalne ustanove: crkva i škola. Čim su finansijski ojačali, Gorani su odlučili sagraditi hrvatsku crkvu, osnovati hrvatsku školu i organizirati društveni dom. Iako su to bili veliki napor, nikad ni na čas nije došla u pitanje izgradnja tih vitalnih faktora za očuvanje hrvatskog etničkog identiteta. Obogaćen i ojačan s tim novim i važnim ustanovama, Strawberry Hill je igrao odlučnu ulogu u životu Gorana u čuvanju etničke svijesti i njihovu okupljanju, održavanju hrvatskog etničkog identiteta svojih stanovnika i čuvanju njihova etničkog nasljeda.

Prvi Gorani u naselju Strawberry Hill

3.1. Već god. 1888. nalazimo prvu skupinu Hrvata Gorana u naselju Strawberry Hill. Prvi su doseljenici bili Ivan Jarnević, Josip Grišnik, Jure Novak, Janko Car, braća Imbro i Mi-

ho Skorija, Ivan Crnić, Marko Lorković, Ivan Goldašić, Ivan Macan, braća Jure i Franjo Ribić i prva doseljenica Ana Sambol, kasnije Kostelac. Ti prvi doseljenici nisu znali engleski i tvorili su zatvorenu skupinu, jedan od najvažnijih faktora za održanje materinskog govora, dijalekta donesenog iz starog kraja, a s tim povezani i svijest o hrvatskom etničkom identitetu. Činjenica da su vlasnici dućana, restorana i prenoćišta bili Gorani, novodošli doseljenici koji nisu znali engleski nisu imali nikakvih teškoća u komuniciranju s ostatim stanovnicima naselja.

3.2. Ta prva skupina Gorana koja je kasnije narasla na nekoliko tisuća ljudi (oko 20.000) prenijela je u Strawberry Hill specifičnosti i običaje starog kraja. Stoga se može reći da su doseljenici nastavili živjeti na hrvatski način i da je američki način života vrlo sporo, ili nikako, prodirao u tu sredinu. Čuvanje govora staroga kraja, običaja i načina života omogućeno je činjenicom da su Gorani, živeći u svom naselju Strawberry Hillu, bili gotovo odvojeni i od ostalih Amerikanaca. Kako ih je većina radila u velikoj tvornici konzerva, kojoj je vlasnik bio Hrvat iz Ribnika, nepoznavanje engleskog jezika nije im smetalo u radu. Vlasnik je tvornice čak pozivao direktno ili preko već uposlenih radnika nove iseljenike iz Gorskog kotara. Tako je, dakle, život u Strawberry Hillu, koji je tekao kao u Hrvatskoj, u Gorskem kotaru, uz isključivu upotrebu govora iz staroga kraja, stvorio idealne uvjete za održanje hrvatskog etničkog identiteta.

Uvjeti za održanje hrvatskog etničkog identiteta

4.1. Crkva. Životni uvjeti prve skupine hrvatskih iseljenika prve generacije nisu u samom početku bili idealni, već obrnuto, bili su vrlo teški. Nepogodnu klimu, veliku vrućinu, i teške radne uvjete u tvornici hrvatski su iseljenici prve generacije ubrzo savladali i počeli misliti i na neke socijalne ustanove. Obitelj je bila i ostala osnovna jedinica čuvanja etničkih elemenata: jezika, načina života, običaja i drugih društvenih aktivnosti. Crkva je bila potrebna za vjersku aktivnost koja se odvijala u crkvama drugih nacionalnosti u gradu Kansas City. Gorani su u početku odlazili u crkve drugih iseljenika, najčešće u poljsku crkvu, pa u irsku i neke druge. Želja za očuvanjem svojih vjerskih aktivnosti na materinjem govoru javila se vrlo brzo nakon dolaska prvih skupina doseljenika iz Gorskog kotara. Kako se broj obitelji povećavao, a time i broj vjernika, bilo je prirodno predložiti da i Hrvati izgrade svoju crkvu. Odluka o gradnji hrvatske crkve u Strawberry Hillu donesena je već 26. svibnja 1900. Poslije nekoliko godina odričanja i teškog rada, crkva je posvećena druge nedjelje mjeseca siječnja 1905. kao crkva Svetog Ivana Krstitelja

(St. John the Baptist Catholic Church). Zanimljivo je spomenuti da su se starosjedioci toga predjela u blizini crkve iseljavali, a na njihova su mjesta dolazili hrvatski doseljenici. Zbog toga je kasnije taj predio oko crkve nazvan »Mala Hrvatska« – *Little Croatia*. Unutrašnjost crkve ostala je neoslikana sve do god. 1908, kad je pozvan poznati hrvatski slikar Oton Iveković da na zidovima crkve naslika veći broj fresaka. Ivekovićeve su freske primljene vrlo dobro i dobile visoke umjetničke ocjene, te su privlačile posjetitelje u velikom broju i izvan vjerskih obreda.

4.2. Škola. Prema propisima Diocese Leavenworth, pod kojom je bila nova crkva, trebalo je otvoriti katoličku školu gdje god je bilo najmanje 25 djece. Stoga je uskoro nakon posvećenja katoličke crkve Svetoga Ivana otvorena u podrumu crkve škola za 63 učenika. Na taj se način počeo ostvarivati i drugi faktor za održavanje etničkog identiteta: pored obitelji koja je svakako bila i ostala osnovni faktor u odgoju djece, školovanje na hrvatskom jeziku, koje je sada omogućeno, imalo je neprocjenjivu vrijednost i važnost. Kako su aktivnosti crkve bile u cijelosti na hrvatskom, udio crkve u ostvarivanju i očuvanju uvjeta da se realizira i drugi faktor spojio se s udjelom novootvorene škole. Nekoliko godina kasnije, 1907, sagradena je posebna zgrada za školu. To je bila prva hrvatska katolička škola u SAD. Škola se godine 1914. proširila zbog povećanog broja učenika i novih djelatnosti škole. U školi su se upotrebljavali udžbenici tiskani u Zagrebu, a nastavu su vodile časne sestre. *Citanka*¹ koja je izdana 1926. godine u Zagrebu za hrvatske katoličke škole u Americi, vrlo je dobar primjer kako su te škole uvodile djecu u hrvatsku i američku povijest.

4.3. Sirotište. God. 1918. od epidemije influence umro je velik broj Gorana. Da bi riješili problem zbrinjavanja siročadi, Gorani su odlučili kupiti kuću u blizini crkve i škole, te su u njoj uredili sirotište za djecu bez oba roditelja i vrtić za djecu čije su majke preko dana radile. Sirotište je otvoreno krajem 1919. i odigralo je važnu ulogu u odgoju mlađih Gorana.

4.4. Omladinski klub. Kad su djeca poodrasla, trebalo je za njih osigurati mjesto gdje će provoditi slobodno vrijeme. God. 1925. kupljena je kuća u kojoj je smješten omladinski klub za zabavu i društveni život mlađih, a nazvan je *Katolički klub Svetoga Ivana*. U jednokatnoj zgradbi smještene su sve potrebne prostorije za zabavu i rekreatiju. U prizemlju zgrade bila je velika dvorana za sve vrste športova kojima se omladina bavila.

Ostale kulturne i društvene djelatnosti

5.1. Crkva, škola i društveni dom bili su središta u kojima su se održavali uvjeti za čuvanje hrvatskog etničkog identiteta. U prvim je danima nakon otvorenja crkve monsignor Krm-

potić, prvi župnik, dobio dozvolu da služi misu na staroslavenskom, a sve druge aktivnosti (propovijedi, pjevanje i molitve puka) odvijale su se na hrvatskom. Iako je poslije smrti monsignora Krmpotića neko vrijeme misa služena na latinskom, nadbiskup je dozvolio da se od 15. studenog 1970. misa služi na hrvatskom jer stariji stanovnici Strawberry Hilla nisu znali engleski. Izgleda da je ta dozvola dana u vezi s dolaskom zagrebačkog nadbiskupa Franje Kuharića koji je u crkvi Svetog Ivana 19. studenog 1970. služio misu i držao propovijed na hrvatskom. U svojoj je propovijedi nadbiskup istakao važnost i značenje činjenice da su Gorani i drugi Hrvati u Kansas Cityju održali tradiciju svojih predaka koji su teškim radom i velikim zalaganjem sagradili svoju hrvatsku crkvu, školu, sirotište i omladinski klub i održali ih tolike godine.

5.2. Gorani su vjerno čuvali svoje hrvatsko etničko nasljeđe, a u tome su im znatno pomagale ustanove koje su izgradili prvi doseljenici, prve generacije hrvatskih iseljenika krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Oni su, ne znajući engleski, gajili sve duhovne, povijesne i kulturne aktivnosti prenesene iz Hrvatske, iz Gorskog kotara. Usvajali su doduše elemente američkog života svoje nove domovine, ali su čvrsto držali svoj etnički identitet. Odgajali su djecu da prihvataju sve beneficije modernog američkog društva, ali nisu ni časa dopuštali da se zaboravi i izgubi bogatstvo njihova etničkog nasljedstva.

5.3. Aktivnosti vezane uz crkvu, školu i omladinski klub odvijale su se u raznim organizacijama. Sve su one predstavljale razvijeniji oblik djelatnosti prve generacije Gorana iz prvih dana njihova života u Strawberry Hillu. Najranije, tj. već god. 1905, organizirano je crkveno pjevačko društvo za odrasle, koje je pjevalo redovno svake nedjelje na pjevanim misama i u svim prilikama kad je to trebalo. Kasnije je osnovano pjevačko društvo za dječake, koje je također pjevalo u crkvi. God. 1969. osnovano je novopjevačko društvo za dječake koje je kasnije naraslo na 40 pjevača i sa svojim je repertoarom toliko napredovalo da je često pjevalo zajedno s pjevačkim društvom za odrasle.

Časopisi – glasila župe Sv. Ivana

6.1. Kako su pripadnici treće generacije vladali hrvatskim kao govornim jezikom, a čitali više na engleskom, publikacije koje su Gorani tiskali bile su na dva jezika² – hrvatskom i engleskom. Izlazili su jedan za drugim četiri mjeseca kojima je svrha bila da obavještavaju župljane (ili, kako ih je jedan američki vojnik nazvao, *Strawberry Hill people* – ljudi iz Strawberry Hilla) o životu u Strawberry Hillu. Naslovi tih listova – mjeseca upućivali su na crkvu Svetoga Ivana (St. John the Baptist Catholic Church).

6.2. Prvi su list pokrenuli mladi Gorani pod naslovom *St. John's Bugle* s namjerom da objavljaju lokalne vijesti i novosti iz župe Sv. Ivana. Ne znamo datum početka izlaženja toga lista, ali znamo da nije više izlazio kad je Andrija (Andrew) Švaglić, mjeseca rujna 1933, pokrenuo svoj list *The Kansas City Croatian*. Taj je list imao priloge na hrvatskom i engleskom, a osobito je bio popularan njegov humoristički dio »Keti i Mary« pisan na hrvatskom i hrvatsko-engleskom slangu, koji su neki Gorani nazivali *half-* »na pol«. Posljednji je broj izašao kao dvomjesečnik za siječanj i veljaču god. 1952.

6.3. Za vrijeme Drugog svjetskog rata pokrenut je list *The St. John Service Star*, glasilo kluba vojnih obveznika iz župe Sv. Ivana. Cilj je bio da se vojnici na bojištima informiraju o životu u župi i o članovima njihovih obitelji. Taj se list slao na sva bojišta gdje god su se nalazili vojnici iz Strawberry Hilla. Uspjeh toga lista bio je vrlo velik i vojnici na bojištu primali su ga s oduševljenjem. Jedan je od vojnika napisao uredništvu zahvalu koju je završio riječima da mu svi ostali vojnici zavide na njegovim *Strawberry Hill people*.

6.4. Kad je u veljači 1952. prestao izlaziti *The Kansas City Croatian* (koji je bio za moja istraživanja vrlo vrijedan izvor informacija o Goranima i njihovu životu u Strawberry Hillu), naselje je bilo bez lokalnog lista sve do 1969. kad se pojavio novi mjesecnik *St. John's Chimes*. Taj je mjesecnik nastavio rad prethodnog lista, a glavna mu je svrha bila (pored objavljuvanja informacija o životu u župi) jačanje i čuvanje etničkog nasljeda.

Glumačko-pjevačke i športske aktivnosti

Kazališne aktivnosti javljale su se povremeno i ranije, ali organizirana glumačka i pjevačka djelatnost počela je tek u siječnju 1939, kad je osnovano pjevačko i dramsko društvo. Priredbe su se održavale u omladinskom klubu ili u školi. Ni u športskoj aktivnosti omladina Strawberry Hilla nije zaostajala. God. 1924. osnovan je klub (*St. John Catholic Club*) i, kad je dobivena zgrada, u njoj se razvila velika aktivnost u mnogim granama, osobito u kuglanju. Direktna veza s Hrvatskom označena je u nogometnom klubu *St. John Dynamo*, a vidljiva je po tom natpisu na dresovima igrača. Sedamdesetih godina zagrebački nogometni klub *Dinamo* poslao je klubu u Kansas Cityju kompletну opremu za jednu momčad s oznakom *Dinamo* na prsima majica.

Tamburitza orkestar

Ipak najuža kulturna veza s Hrvatskom odvijala se preko *Tamburitza orkestra*, jedne od najjačih skupina u *St. John Catholic klubu*. Osnovan godine 1966. *Tamburitza orkestar* privukao je velik broj mlađih. Orkestar je nastupao najprije u

Kansas Cityju na manjim priredbama i na lokalnoj televiziji, a kasnije na mnogim festivalima u raznim državama SAD. Vrhunac uspjeha bio je nastup na međunarodnom festivalu u Zagrebu god. 1973. *Folkloarna grupa* i *Tamburitza orkestar* bili su vodeća snaga u vezivanju Gorana u Strawberry Hillu s domovinom Hrvatskom.

Sarma i povitica

Kako su se moja istraživanja hrvatskih dijalekata u SAD odvijala u domovima Gorana u Strawberry Hillu, u razgovorima o njihovoj prošlosti i sadašnjem načinu života, poslovično gostoprимstvo Gorana izrazilo se i u nuđenju njihove hrane. Dvije su vrste hrane koje su bile obavezne na ručkovima i večerama, a koje nisam vidio odnosno jeo u drugim dijelovima SAD gdje sam proučavao hrvatske dijalekte, bile sarma i povitica (kako Gorani u Strawberry Hillu zovu orehinjaču).

Hrvatska bratska zajednica (HBZ) u Strawberry Hillu

Među osnivačima HBZ na osnivačkoj skupštini 1894. bio je i ogrank St. Joseph Lodge 35, osnovan u Strawberry Hillu 1892. Njegovi su članovi bili vrlo aktivni u pripremama za gradnju hrvatske crkve u Strawberry Hillu. I ostali ogranci, osnovani kasnije, pridružili su se HBZ. Ogranak St. Lucy's Lodge 112, osnovan 10. rujna 1899, pridružio se HBZ 1927, a kasnije i ogrank St. Martin's Lodge, Local 14, osnovan 1922. Svi ti ogranci i djelatnost HBZ imali su u Strawberry Hillu dva zadatka koja su uspješno ispunjavali: a) da očuvaju i unapređuju hrvatsko kulturno nasljeđe i b) da pružaju životna i druga osiguranja.

Zaključak

Nije bilo moguće, niti mi je bila namjera, da u ovom vremenski i prostorno ograničenom prilogu iznesem sav materijal koji sam skupio proučavajući preko dva mjeseca Gorane i njihov život u Strawberry Hillu. Razgovori s njima o njihovim životnim povijestima osnova su na kojoj proučavam direktni kontakt jezika u dodiru i bilingvizam Gorana kao bazu za održavanje hrvatskog etničkog identiteta.

Iako Gorani nisu jedina skupina hrvatskih iseljenika i hrvatskih Amerikanaca koji su održavali svoj hrvatski etnički identitet preko 100 godina (ima zapravo nekoliko skupina hrvatskih Amerikanaca na teritoriju SAD, u Kaliforniji, Louisiani i drugdje koje su u tome uspjele), oni su ipak znanstveno zanimljiviji od drugih upravo po tome što su živjeli

u kompaktnoj zajednici u jednom naselju u velikom broju i što se u njihovu životu mogu jasno odrediti i opisati sva tri faktora koja sociolingvistika navodi kao odlučne u određivanju etničkog identiteta jedne skupine, a to su jezik, odgoj i kultura³.

Goranski dijalekt, usprkos mnogim pritiscima jezika prestiža, američkog engleskog, danas je bolje sačuvan u Strawberry Hillu nego u Gorskem kotaru⁴. Jezična situacija u Strawberry Hillu vrlo je uvjerljiv dokaz za povezanost jezika i etničke svijesti. U početku crkva, zatim škola i kulturni dom bili su rasadnici i čuvari hrvatske etničke vlastitosti, etničkog nasljeđa, starih običaja, načina života i čak ishrane. Svjesno ili nesvesno Gorani su, gradeći svoje kulturne ustanove, održavali aktivnosti koje su direktno ili indirektno ispunjavale uvjete drugih dvaju faktora - odgoja i kulture - koji pored održanog jezika potvrđuju etnički identitet. Odgoj je počeo u obitelji koja je bila i ostala centar čuvanja hrvatskoga identiteta. Odgoj se širio preko crkve i škole, ali uvijek u istom pravcu, iako više u širinu. Kulturne djelatnosti razvijale su se u raznim društvima i skupinama da bi dosegle svoj vrhunac u ograncima Hrvatske bratske zajednice koja po svojoj djelatnosti okuplja i povezuje članove, organizira sastanke-piknike, a sve uvijek s ciljem da se očuva i širi svijest hrvatske etničke vlastitosti njegovih članova.⁵

BILJEŠKE:

¹ I. glasilo Hrvatske bratske zajednice *Zajedničar*, koji je u početku izlazio samo na hrvatskom, kasnije se tiskao na dva jezika - hrvatskom i engleskom - da bi ga mogli čitati i oni hrvatski Amerikanci koji su vladali bolje engleskim nego hrvatskim.

² Za vrijeme moga boravka u Kansas Cityju 1978. dobio sam na poklon jedan primjerak udžbenika tiskanog 1926. godine u Zagrebu. To je *Čitanica* za hrvatske katoličke škole u Americi. Za I. i II. razred. Sastavio Nikola Maraković, 135 str. Sastoji se od dva dijela:

I. Početnica (New Primer). II. za Drugi razred (Second Reader).

Prvi je dio za Prvi razred, a sastoji se od tri dijela: *Mala slova*, *Velika slova*, *Štiva*.

Drugi je dio za Drugi razred koji ima tri dijela pjesmica i proznih sastavaka.

Čitanica ima vrlo istaknut odgojni karakter upoznavajući djecu pored ostalog i s hrvatskom i s američkom poviješću.

³ Ako ta tri faktora nisu u ovom prilogu dovoljno potvrđena, razlog nije u životu Gorana koji pruža veliko bogatstvo primjera, već samo u ograničenom vremenu i prostoru koji sam imao na raspolaganju.

⁴ Neki su me Gorani pitali zašto oni teže razumiju svoje rođake u starom kraju druge Gorane u Strawberry Hillu. Odgovor je jasan: govor u Gorskem kotaru mijenja se pod utjecajem standardnog jezika koji se upotrebljava u školi, na radiju i televiziji i u saobraćaju s drugim govornicima koji nisu starosjedoci u Gorskem kotaru, a govor i dijalekt u Strawberry Hillu prenosio se nepromijenjen s generacije na generaciju.

⁵ Osjećam svojom dužnošću da i ovom prilikom zahvalim svim Goranima u Strawberry Hillu koji su otvarali svoja srca i prenosi mi svoja sjećanja i osjećanja prema svojoj prvoj domovini u mnogim dugim našim »raz-

govorima«. Vrijeme koje sam provodio u njihovim domovima s članovima njihovih obitelji omogućilo mi je da skupim dragocjen materijal za svoja znanstvena istraživanja hrvatskih Amerikanaca i njihovih dijalekata. Njihova prijateljska pomoć i suradnja olakšale su mi rad i uljepšale boravak među »svojima« iako daleko od moje domovine. Prijateljstvo stvoreno na tom poslu ostaje trajno jer kad god proučavam bogati materijal skupljen u Strawberry Hillu vraćam se u mislima tim ljudima koje ne mogu zaboraviti jer su na mene ostavili najdublji dojam.

Rudolf Filipović
**Hrvatski identitet iseljenih
Gorana u SAD-u**

Filipović, Rudolf (1978). »Očuvanje materinskoga govora naših iseljenika u SAD pod pritiskom jezika prestiža«, *Iseljeništvo naroda i narodnosti Jugoslavije i njegove uzajamne veze s domovinom*, Zavod za migracije i narodnosti, Zagreb, 530-539.

Filipović, Rudolf (1979). »Proučavanje hrvatskih dijalekata u SAD«, *Bilten Zavoda za lingvistiku 3*, Zagreb, 4-19.

Filipović, Rudolf (1981). »Hrvatski dijalekti u kontaktu s engleskim jezikom na području SAD«, *Hrvatski dijalektološki zbornik 5*, JAZU, Zagreb, 33-37.

Filipović, Rudolf (1982). »Istraživanje hrvatskih dijalekata bilingvnih govornika u neposrednom posudivanju«, *Hrvatski dijalektološki zbornik 6*, JAZU, Zagreb, 157-160.

Filipović, Rudolf (1982a). »Serbo-Croatian in the United States: Croatian Dialects in Contact with American English«, *The Slavic Languages in Emigre Communities*, Carbondale-Edmonton, 23-31.

Filipović, Rudolf (1985). »Croatian Dialects in the United States: Sociolinguistic Aspects«, *Folia Slavica 6, 3*, Columbus, Ohio, 278-292.

Filipović, Rudolf (1986). *Teorija jezika u kontaktu. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Djela JAZU, knjiga 59, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti - Školska knjiga, Zagreb, 322 str.

Filipović, Rudolf (1991). »Neposredni jezični dodiri u hrvatskim dijalektima u SAD«, *Senjski zbornik 18*, Senj, 31-40.

Filipović, Rudolf (1992). »Hrvatski dijalekti kao oznaka hrvatskog etničkog identiteta u SAD«, *Dubrovnik 5*, Dubrovnik, 185-193.

Filipović, Rudolf (1992a). »Kako su hrvatski Amerikanci uspjeli sačuvati materinski govor staroga kraja«, *Susret sejetova (1492-1992). Hrvati i Amerike*, (Zbornik radova) IRMO, Zagreb, 159-167.

Kleivan, I. (1979). »Language and Ethnic Identity«, *Sociolinguistic Studies in Language Contact*, (uredili: W. F. Mackey, J. Ornstein), Mouton, 197-207.

Maraković, Nikola (1926). *Čitanka za hrvatske katoličke škole u Americi*. Tiskara Narodne prosvjete - Zagreb, 135 str.

Rosenberg, Peter - Harald Weydt (1992). »Sprache und Identität. Neues zur Sprachentwicklung der Deutschen in der Sowjetunion«, *Die Russland-deutschen - Gestern und heute*, (uredili: Boris Meissner, Helmut Neubauer, Alfred Eisfeld), Köln, 217-238.

Ryan, E. B. (1979), »Why Do Low-Prestige Language Varieties Persist?«, *Language and Social Psychology*, Oxford, 145-157.

St. John the Baptist Catholic Church, Kansas City, Kansas 1900-1975, Diamond Jubilee, Inter Collegiate Press, Inc. Kansas City, Kansas 232 str.

Trudgill, Peter (1986) *Dialect in Contact*, Blackwell, Oxford, 174 str.

* (1978). »Dr. Rudolf Filipović«, *St. John's Chimes*, vol. 10, no. 2, Kansas City, Kansas, str. 3.

LITERATURA: